

ΚΕΙΜΕΝΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Γεωργία Κωστοπούλου

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Ιωάννης Ε. Σαριδάκης

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Abstract

Text Linguistics, the branch of Linguistics pertaining to the study of texts and their theoretical and methodological problems, focuses on the text, and, therefore, plays an important role in Translation Studies -especially in the case of Comparative Textology- and in Translation Didactics. The need to use and utilise the textual factors in the translation process and teaching is apparent in various linguistic and translational theories, given that Translation, an act of speech and communication, is not performed at the level of language, but at text level, utilising both linguistic and extralinguistic devices. This article examines one of the seven textual factors, according to the basic theory of de Beaugrande and Dressler, i.e. the factor of intentionality, in particular with regard to speech acts and Grice's co-operative principle, and suggests a method susceptible of assisting the translator trainee in translating, during both the comprehension/decoding phase and the re-expression/encoding phase in the target language.

Keywords

προθετικότητα, μετάφραση, κειμενικοί παράγοντες, αρχή της συνεργασιμότητας, αξιώματα ποσότητας - ποιότητας - συνάφειας - τρόπου, *vouloir-dire*, εκπαιδευόμενος μεταφραστής

1. Προθετικότητα και μετάφραση

Πολλές είναι οι αναφορές στη σχέση Κειμενογλωσσολογίας και Μετάφρασης (ενδ. αναφέρουμε Κεντρωτής (1996), Μπαμπινιώτης (1994), Σελλά & Μπατσαλιά (1994), Hatim & Mason (1990, 1997), Neubert (1995), Wilss (1982) κ.ά.

Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι ο μεταφραστής αποτελεί μια ξεχωριστή κατηγορία δρώντος στην αλυσίδα της επικοινωνίας, όντας ταυτόχρονα δέκτης και πομπός ενός κειμένου, μεσάζων/ επικοινωνώνς (*mediator/ communicator*) μηνυμάτων, δεδομένου ότι προσπαθεί, σε πρώτο επίπεδο, να ανιχνεύσει και να κατανοήσει τις προθέσεις του συγγραφέα, και, εν συνεχεία, όντας ο ίδιος ένας δεύτερος δημιουργός κειμένου, να συσχετίσει και να εντάξει τις προθέσεις αυτές στο γλωσσικό σύστημα και την πραγματικότητα του κειμένου-στόχος (ΚΣ), προβλέποντας παραλλήλως την αντίδραση του επόμενου αποδέκτη, δηλαδή του αναγνωστικού κοινού -τελικού χρήστη του μεταφράσματος.

Για την καλύτερη απεικόνιση της εν λόγω σχέσης, δανειζόμαστε τα λόγια του Γ. Κεντρωτή (1996: 131) «...διότι η μετάφραση ως λόγος δεν ανάγεται στο επίπεδο της εκάστοτε μεμονωμένης γλώσσας, αλλά στο επίπεδο των κειμένων» και «... μόνον κείμενα μεταφράζονται, τα δε κείμενα γεννώνται όχι μόνον με γλωσσικά μέσα, αλλά και με τη βοήθεια εξωγλωσσικών μέσων».

2. Προθετικότητα και η αρχή της συνεργασιμότητας

Η προθετικότητα, ο τρίτος κειμενικός παράγοντας σύμφωνα με τους de Beaugrande & Dressler (1981: 113-114), αφορά στις προθέσεις του συγγραφέα-δημιουργού του κειμένου (text-producer), οι οποίες εκφράζονται μέσα από την οργάνωση του κειμένου, σε επίπεδο συνοχής και συνεκτικότητας. Κατά την έννοια αυτή, οι εκάστοτε επιλογές συντακτικού και νοηματικού περιεχομένου απεικονίζουν τη θεώρηση και την πρόθεση του συγγραφέα για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος.

Για την περιγραφή και ανάλυση της προθετικότητας οι de Beaugrande και Dressler (1981: 118-123) κάνουν αναφορά στη θεωρία των γλωσσικών πράξεων (ή πράξεων ομιλίας, με την έννοια του parole) (speech acts), όπως αναπτύχθηκε από τον Austin και εν συνεχεία από τον Searle, και στην Αρχή της Συνεργασιμότητας (co-operative principle) του P. Grice. Ο Paul Grice, ο οποίος προσέγγισε πιο γενικά από το Searle τις γλωσσικές πράξεις του κειμένου (γραπτού ή προφορικού) περιγράφοντας την επικοινωνία στο διάλογο, εισήγαγε την έννοια των αξιωμάτων (maxims), σε αντίθεση με το Searle, ο οποίος αναφέρεται περισσότερο σε «κανόνες» (rules), οι οποίοι αφορούν στη συνήθη φορά των πραγμάτων από τη χρήση.

Ο Grice αναφέρει την αρχή της συνεργασιμότητας (co-operative principle) [Hatim & Mason (1997: 140)] που πρέπει να περιβάλλει τους συντελεστές της προθετικότητας, αφού για να διεξαχθεί η επικοινωνία, οι συμμετέχοντες οφείλουν να προσαρμόζονται στην εκάστοτε κατάσταση και να αποδέχονται το σκοπό της. Τα αξιώματα που αναφέρει είναι τα εξής τέσσερα:

α. Το αξίωμα της ποσότητας (maxim of quantity), ήτοι το πλήθος των πληροφοριών που προσφέρει ο συγγραφέας σε ένα κείμενο. Ο Grice θεωρεί ότι ο πομπός πρέπει να προσφέρει όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες, αλλά όχι παραπάνω από όσες απαιτούνται για την επίτευξη της επικοινωνίας. Το αξίωμα της ποσότητας για τη μετάφραση, προφορικού και γραπτού λόγου, σημαίνει ότι ο μεταφραστής πρέπει να χρησιμοποιήσει ακριβώς και μόνον τις λέξεις, τις ενότητες ή τις μονάδες αυτές που είναι ικανές και αναγκαίες για την ακριβή μεταφορά-μεταγραφή των πληροφοριών και των εννοιών του κειμένου-πηγή (ΚΠ).

β. Το αξίωμα της ποιότητας (maxim of quality), ήτοι το κατά πόσον αληθεύουν οι πληροφορίες αυτές, κάτι που είναι ωστόσο υποκειμενικό και εφαρμόζεται περισσότερο σε επιστημονικά κείμενα, παρά σε διαλογικά ή σε κείμενα γενικής πληροφόρησης. Το αξίωμα αυτό ουσιαστικά επιβάλλει στο μεταφραστή να βρει την καλύτερη δυνατή λύση στη γλώσσα-στόχος (ΓΣ) για να αποδώσει με την πλησιέστερη δυνατή ισοδυναμία / αντιστοιχία στη ΓΣ, που σημαίνει να παραμείνει κοντά, στο μέτρο του δυνατού και στο βαθμό του επιτρεπτού από τις νόρμες της ΓΣ, στην αλήθεια του ΚΠ, παράγοντας ένα κατά το δυνατόν φυσικό αποτέλεσμα στο κείμενο-στόχος (ΚΣ).

γ. Το αξίωμα της συνάφειας (maxim of relation), ήτοι το κατά πόσον η αλήθεια έχει σχέση με την πραγματικότητα. Η σχετικότητα αυτή έχει δύο όψεις: i) το είδος των γνώσεων που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο θέμα και ii) το είδος των γνώσεων που θα ήταν χρήσιμες για την επίτευξη κάποιου σκοπού. Το αξίωμα αυτό βοηθά το μεταφραστή να δημιουργήσει ένα δίκτυο με τις σχέσεις των νοημάτων, τη συμβατότητά τους με τους κανόνες σύνταξης του ΚΣ και τις γνώσεις με το εκάστοτε θέμα που πραγματεύεται ένα κείμενο.

δ. Το αξίωμα του τρόπου (*maxim of manner*), ήτοι οι διάφοροι τρόποι οργάνωσης του κειμένου. Οι τρόποι αυτοί περιλαμβάνουν: i) την έκφραση των επιλογών του συγγραφέα κατά τρόπο που να εξυπηρετείται η πρόθεσή του, ii) την αποφυγή ασάφειας και δυσνόητων εκφράσεων, iii) την αποφυγή αμφισημίας, iv) τη συντομία και v) την ιεράρχηση των εκφωνημάτων, ήτοι την ύπαρξη σειράς και λογικής στην παρουσίαση του κειμένου και τη ροή του λόγου. Το αξίωμα του τρόπου ουσιαστικά απαιτεί από το μεταφραστή να επιλέξει την καταλληλότερη μορφή για το ΚΣ των συντακτικών και, κυρίως, των υφολογικών κανόνων που εξυπηρετούν τον επικοινωνιακό σκοπό του κειμένου, σε συνδυασμό με τη σωστή έκφραση, την ευκρίνεια και την καθαρότητα του λόγου, ως απαιτείται από τον εκάστοτε τύπο και το είδος κειμένου.

Ωστόσο, τα αξιώματα αυτά δεν διατηρούνται πάντοτε σε κάθε επικοινωνιακή πράξη, αλλά παρατηρείται απόκλιση από αυτά ή παραβίασή τους, η οποία γίνεται αντιληπτή από τον δέκτη ως υποδήλωση ή υπαινιγμός (Hatim & Mason 1990: 62-63). Είναι πιθανόν, τα αξιώματα αυτά απλώς να μην τηρούνται, στις περιπτώσεις αυτές που πρόθεση του πομπού είναι να κάνει τον αποδέκτη να αναζητήσει υποδηλούμενο νόημα, το οποίο δεν εκφέρεται ρητώς στην επικοινωνία. Είναι πιθανόν επίσης τα αξιώματα αυτά να παραβιάζονται με την πρόθεση του πομπού να παρασύρει ή να παραπλανήσει τον αποδέκτη, ή απλώς να μην λαμβάνονται υπ' όψιν, επειδή ο ίδιος ο πομπός δεν διακρίνει την ανάγκη τήρησης ενός αξιώματος, διότι απλώς δεν υπάρχει καμία προσδοκία από την πλευρά του αποδέκτη σχετικά με την ύπαρξη και τη διατήρηση του αξιώματος.

Ωστόσο, πόσο εύκολα ή δύσκολα μπορεί ο κάθε συμμετέχων σε μία πράξη επικοινωνίας (άρα και ο μεταφραστής) να διακρίνει την ύπαρξη και τη διάδραση των αξιωμάτων σ' ένα ΚΠ και τη διατήρηση ή μη αυτών στο ΚΣ;ⁱ

Το ζήτημα αυτό τονίζουν πολλοί θεωρητικοί [μεταξύ των οποίων οι Hatim και Mason (1997), ο Neubert (1985), η Thomas (1995)], στην προσπάθεια ανάλυσης και χρήσης των αξιωμάτων κατά τη μεταφραστική διαδικασία. Ένα βασικό σημείο, που μπορεί να βοηθήσει το μεταφραστή, είναι το γεγονός ότι η συνεργασία μεταξύ πομπού και δέκτη δεν γίνεται αντιληπτή κατά τον ίδιο τρόπο σε όλες τις γλωσσικές κοινότητες. Κάτι που ενδέχεται να είναι αρκετό για τον ομιλητή, ίσως να μην είναι αρκετό για τον ακροατή, κ.ο.κ.

3. Παραδείγματα για τη διδακτική της μετάφρασης

Για να εξετάσουμε καλύτερα τη σχέση των αξιωμάτων και τον τρόπο με τον οποίο οφείλει κάθε φορά ο μεταφραστής να τα αντιμετωπίζει κατά τη μεταφραστική διαδικασία, αξίζει να αναφερθούμε στην περιπτώσιολογική μελέτη του Kussmaul (1995: 75-82), με θέμα τη μετάφραση οδηγιών χρήσης οικιακών συσκευών. Σε συζητήσεις που είχε με συναδέλφους του Ινδονήσιους σχετικά με τη μετάφραση των οδηγιών χρήσης ενός πλυντηρίου ρούχων, διαπίστωσε ότι ένα πρωτότυπο κείμενο, π.χ. στα Γερμανικά, πρέπει να ξαναγραφτεί στα Ινδονησιακά, προκειμένου να είναι αποδεκτό στην αγορά της Ινδονησίας. Και τούτο για τον εξής λόγο. Στις ευρωπαϊκές χώρες, για παράδειγμα, αλλά και γενικότερα στις αναπτυγμένες χώρες, τα εγχειρίδια χρήσης συντάσσονται και εκδίδονται για τους αγοραστές και τους χρήστες των οικιακών συσκευών, των πλυντηρίων εν προκειμένω. Η αμοιβή των τεχνικών είναι υψηλή ακόμη και για τέτοιες

μικρές εργασίες, όπως η εγκατάσταση και η θέση σε λειτουργία ενός πλυντηρίου, οπότε την εργασία αυτή κάνει συνήθως ο σύζυγος της νοικοκυράς. Για το λόγο αυτό, οι οδηγίες είναι εκτενείς, λεπτομερείς και επεξηγηματικές. Εν τούτοις, δεν ισχύει κάτι τέτοιο στις αναπτυσσόμενες χώρες. Όσοι έχουν την οικονομική δυνατότητα να αγοράσουν ένα πλυντήριο, δεν κάνουν και την εγκατάσταση, αλλά καλούν κάποιον τεχνικό, διότι η αμοιβή του στις χώρες αυτές είναι πολύ χαμηλή. Οι τεχνικοί ή τεχνίτες αυτοί, που συνήθως δεν ξέρουν καλά-καλά να διαβάζουν, χρειάζονται ένα "κείμενο" με περισσότερες εικόνες, παρά με λέξεις. Ως εκ τούτου, το τελικό κείμενο που υπάρχει στις εκδόσεις των εγχειριδίων αυτών είναι σαφώς μικρότερου μεγέθους, χωρίς ιδιαίτερες λεπτομέρειες και επεξηγήσεις.

Ας δεχθούμε, για μεθοδολογικούς λόγους, ότι το ανωτέρω παράδειγμα αναφέρεται επακριβώς σε μεταφραστική διάδραση και ότι σε αυτό δεν υπεισέρχονται άλλες πράξεις γλωσσικής επικοινωνίας. Υπό αυτό το πρίσμα, η περιγραφόμενη μεταφραστική επικοινωνία, αν και λειτουργεί σε δύο μακρινές γλωσσικά και πολιτισμικά κοινότητες, αντικατοπτρίζει επαρκώς τη διατήρηση ή μη του αξιώματος της ποσότητας. Οι πληροφορίες που για τον πομπό/ συντάκτη των οδηγιών χρήσης είναι απαραίτητες για την επίτευξη της επικοινωνιακής λειτουργίας του κειμένου (ακριβής πληροφόρηση καταναλωτών), δεν είναι απαραίτητες για τον τελικό αποδέκτη στην Ινδονησία. Ο μεταφραστής, συνεπώς, όχι απλώς παραβιάζει το αξίωμα της ποσότητας, αλλά ουσιαστικά προβαίνει στη σύνταξη ενός νέου κειμένου, με μόνες ομοιότητες το θεματικό πεδίο (field) και τον μέσον έκφρασης (mode, κατά Halliday).

Μπορεί, λοιπόν, το παράδειγμα αυτό να είναι ακραίο στη δική μας περίπτωση, αλλά ο Kussmaul απέδειξε με την έρευνά του ότι ακόμη και μεταξύ κοντινών γλωσσών, της Αγγλικής και της Γερμανικής, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στη μετάφραση των οδηγιών χρήσης, είτε λόγω του τρόπου παρουσίασης των πληροφοριών και της λογικής σειράς τους στην αλυσίδα του λόγου (άρα θέμα που αφορά στο αξίωμα του τρόπου), είτε λόγω της ποσότητας και της μεταφοράς των πληροφοριών (άρα αξίωμα της ποσότητας), είτε ακόμη και λόγω συμπεριφοράς του δέκτη απέναντι σε κείμενα οδηγιών - π.χ. χρήση ή όχι προστακτικής, υποτακτικής, απαρεμφάτου, κ.α.- (άρα αξίωμα της ποιότητας και της συνάφειας).

Με την αναφορά στη μελέτη του Kussmaul, επιθυμούμε να επισημάνουμε πόσο σημαντικό είναι για τον εκπαιδευόμενο μεταφραστή να γνωρίζει την αρχή της συνεργασίας μεταξύ πομπό/ συντάκτη ΚΠ και αποδέκτη/ αναγνώστη ΚΣ, ούτως ώστε να την εξετάζει κατά τη μεταφραστική διαδικασία και να είναι σε θέση να κρίνει ποιες στρατηγικές θα ακολουθήσει, ανάλογα με τον τύπο και το είδος των πληροφοριών που διακρίνουν το κειμενικό υλικό του, για να μεταφέρει επιτυχώς τον επικοινωνιακό σκοπό του εκάστοτε κειμένου.

Βεβαίως, πρέπει να επισημάνουμε ότι ο εντοπισμός και η κατανόηση των προθέσεων ενός συντάκτη γίνεται πιο εύκολα, ή με πιο ασφαλή τρόπο στην περίπτωση που ο μεταφραστής καλείται να μεταφράσει επιστημονικά κείμενα, και κυρίως κείμενα τεχνικού περιεχομένου, αφού τυπολογικώς τα κείμενα αυτά είναι κατά κύριο λόγο πληροφοριακά ή και επιχειρηματολογικά. Η λειτουργία αυτού του κειμενικού είδους δεν επιτρέπει, τουλάχιστον κατ' αρχήν, περιθώρια για υπαινιγμό και υποδηλούμενο νόημα. Βεβαίως, η πραγμάτωση της εκφοράς τεχνικού λόγου δεν λειτουργεί σε ευθεία σύνδεση με το εδώ περιγραφόμενο "δόγμα", τα δε παραδείγματα υπαινικτικού και υποδηλωτικού λόγου, δηλαδή τα παραδείγματα

κειμένων που αγνοούν ή παραβιάζουν τα αξιώματα της ποιότητας, της ποσότητας και του τρόπου, είναι πάμπολλα. Εν τούτοις, σύμφωνα με εμπειρικές παρατηρήσεις μας, η απόκλιση αυτή δεν οφείλεται κατά κανόνα σε πρόθεση των παραγωγών των κειμένων, αλλά σε άλλους αντικειμενικούς παράγοντες, μεταξύ των οποίων συνηθέστεροι είναι η σύνταξη τέτοιων τύπων κειμένων από μη γηγενείς ομιλητές ή ακόμη και η ελλιπής σε σχέση με το ζητούμενο γλωσσική κατάρτιση των συντακτών των κειμένων αυτών, άρα η *de facto* αιτιολογούμενη απόκλιση από τη γλωσσική και συνήθως ζητούμενη πληροφοριακή νόρμα.

Ένα παράδειγμα που δίνουμε συχνά στους φοιτητές για να κατανοήσουν την αρχή της συνεργασίας μεταξύ πομπού και δέκτη σε ό,τι αφορά την προθετικότητα προέρχεται από τον χώρο του κινηματογράφου [*The Pink Panther Strikes Again* (1976)]:

Ο διάλογος λαμβάνει χώρα στη ρεσεψιόν ενός ξενοδοχείου

- *Επιθ. Κλουζώ: δαγκώνει ο σκύλος σας;*

- *Υπαλλ. ξενοδοχείου: όχι*

Ο Επιθ. Κλουζώ πλησιάζει τον σκύλο για να τον χαϊδέψει, αυτός γαβγίζει και τον δαγκώνει στο χέρι.

- *Επιθ. Κλουζώ: νόμιζα ότι είπατε ότι ο σκύλος σας δεν δαγκώνει!*

- *Υπαλλ.: αυτός δεν είναι ο σκύλος μου*

Αν και ο διάλογος δημιουργήθηκε για να προκαλέσει γέλιο, παρόλα αυτά αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα «ασυνεννοησίας», καθώς ο επιθ. Κλουζώ θεώρησε ότι με την ερώτηση του μεταφέρθηκαν περισσότερες πληροφορίες από όσες ειπώθηκαν. Το αξίωμα της ποιότητας διατηρείται από την πλευρά της γυναίκας, καθώς λέει αλήθεια ότι έχει σκύλο. Η απάντησή της όμως δίνει λιγότερες πληροφορίες από τις αναμενόμενες, από όσες, δηλαδή, χρειάζονται στο συνομιλητή για την κατανόηση του μηνύματος.

Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευόμενοι μεταφραστές μιλούν από τα πρώτα κιόλας έτη της φοίτησής τους, στο πλαίσιο της λεγόμενης γενικής μετάφρασης (κειμένων γενικού ενδιαφέροντος από εφημερίδες, περιοδικά και το Διαδίκτυο), στη σωστή ανάγνωση του προς μετάφραση κειμένου, στην κατανόηση/ αποκωδικοποίηση των προθέσεων ενός συντάκτη, όπως αυτές προκύπτουν μέσα από τις εκάστοτε μορφοσυντακτικές και λεξιλογικές επιλογές του. Ένα είδος κειμένου που συχνά παρουσιάζει δυσκολίες, ακριβώς επειδή ανήκει στα κείμενα καθημερινού λόγου και επικαιρότητας, είναι τα άρθρα εφημερίδων και οι τίτλοι τους. Ως γνωστό, οι τίτλοι στις εφημερίδες είναι ως επί το πλείστον σύντομοι και περιεκτικοί, ενώ μεταφέρουν την ίδια στιγμή πληθώρα πληροφοριών, πολλές φορές με μη συνοχικό ή συνεκτικό τρόπο ή με τη χρήση αμφισημιών ή πολυσημίας, υπαινιγμών και λογοπαιγνίων. Οι ιδιότητες αυτές προσδίδουν άλλωστε στους τίτλους τον υψηλότερο δυνατό βαθμό πληροφορικότητας, αποσκοπώντας στο να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού, να εκμαιεύσουν αντιδράσεις, να ανατρέψουν ορισμένες φορές τις προσδοκίες των αποδεκτών. Έτσι, στους τίτλους εφημερίδων παρατηρούμε εμφανώς τη διάδραση του παράγοντα της προθετικότητας με τους υπόλοιπους παράγοντες.

Στο ακόλουθο παράδειγμα βλέπουμε πώς αντικατοπτρίζονται οι προθέσεις του συγγραφέα σε επίπεδο συνοχής και συνεκτικότητας:

Miners refuse to work after death.

Ζητούμενο από τους φοιτητές ήταν να κατανοήσουν και στη συνέχεια να σκεφτούν τρόπους απόδοσης του εν λόγω συνοχικά ελλειπτικού τίτλου. Χρησιμοποιώντας την λογική των TAP (Think Aloud Protocols) κατά Kussmaul, παρατηρήσαμε το δίλημμα και τον προβληματισμό τους για τη μεταφορά της εν λόγω επιλογής επιφανειακής δομής στα ελληνικά. Οι μεταλλωρύχοι αρνούνται να εργαστούν μετά θάνατο; μετά από το θάνατο (τίνος;). Η απολεξικοποίηση του νοήματος, φυσικά και με τη συνδρομή της αναδρομικής ειδησεογραφικής πληροφορίας του άρθρου, οδηγεί τους φοιτητές στο να αναλογιστούν αντίστοιχους ή ισοδύναμους τρόπους εκφοράς, ώστε οι προθέσεις του συντάκτη να απεικονίζονται με την ίδια πληροφοριακή δυναμικότητα και στα ελληνικά, παραβλέποντας όμως αναγκαστικά το αξίωμα της ποσότητας του πρωτότυπου μηνύματος.

Με την εξάσκησή τους με αντίστοιχα παραδείγματα, οι εκπαιδευόμενοι μεταφραστές συνειδητοποιούν ότι δεν αρκεί απλώς και μόνο να εντοπίσουν και να κατανοήσουν τις προθέσεις ενός πομπού. Την ίδια στιγμή έχουν υπόψη τους και τον αποδέκτη του δικού τους κειμένου, του μεταφράσματος, άρα οφείλουν να λάβουν υπόψη τους τον παράγοντα της αποδεκτότητας, στην ουσία δηλαδή την αντανάκλαση της προθετικότητας στην προσδοκώμενη ή αναμενόμενη επικοινωνιακή κατάσταση. Δηλαδή, τη συμπεριφορά και τη στάση του δέκτη του κειμένου στην επικοινωνία, που ουσιαστικά αφορά στην αποδοχή από το δέκτη του κειμένου ως συνοχικού και συνεκτικού, το οποίο επιπλέον χρησιμεύει, ενδιαφέρει ή σχετίζεται με το δέκτη (βλ. Beaugrande & Dressler 1981: 129).

Το επόμενο παράδειγμα προέρχεται από μεταφράσεις φοιτητών σε κείμενο της Greenpeace το οποίο προερχόταν από το Διαδίκτυο. Το κείμενο, στην εισαγωγή του είχε δύο αποσπάσματα, ένα από λόγο του G. Marshal, εμπνευστή του ομώνυμου σχεδίου, και ένα του Warren Christopher, υπουργού εξωτερικών των ΗΠΑ το 1996, αναφερόταν δε σε ενέργειες της ομάδας G7 για την αποτροπή πυρηνικών ατυχημάτων σε χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, με παράδειγμα το ατύχημα του Τσερνομπίλ. Η κεντρική πληροφορία του κειμένου ήταν η κατάδειξη της σχέσης δημοκρατικών θεσμών και λειτουργίας με την παροχή πλέγματος ασφαλούς διαβίωσης για τους πολίτες.

Στο παράδειγμα αυτό, μέσω της τεχνικής της Άμεσης Ενδοσκόπησης (Immediate Retrospection) κατά Fraser, εντοπίζουμε τη διάδραση της προθετικότητας με όλους τους υπόλοιπους παράγοντες.

Πρωτότυπο (ΚΠ)

1. "Our policy is directed against hunger, poverty, desperation and chaos. Its purpose should be the revival of a **working economy** so as to permit the emergence of political and social conditions in which free institutions can exist.", Secretary Of State George C. Marshall, 1947.

Μεταφράσματα (ΚΣ)

α. "Η πολιτική μας κατευθύνεται ενάντια στην πείνα, τη φτώχεια, την απόγνωση, και το χάος. Ο σκοπός της θα πρέπει να είναι η αναζωογόνηση μιας **οικονομίας κινήσεως** ώστε να επιτρέψει τη δημιουργία πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών μέσα στις οποίες θα μπορούν να υπάρχουν ελεύθερα ιδρύματα", Υπουργός Εξωτερικών Τζώρτζ Σ. Μάρσαλ, 1947.

β. "Η πολιτική μας στρέφεται ενάντια στην πείνα, τη φτώχεια, την απελπισία και το χάος. Σκοπός της θα πρέπει να είναι η αναβίωση μιας **εργατικής οικονομίας** ούτως ώστε να επιτραπεί η εμφάνιση πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών στις οποίες θα μπορούν να υπάρχουν ελεύθερα ιδρύματα", Υπουργός George C. Marshall, 1947.

γ. "Η πολιτική μας στρέφεται ενάντια στην πείνα, τη φτώχεια, την απόγνωση και το χάος. Σκοπός της η αναζωογόνηση της **οικονομίας της εργατικής τάξης**, ώστε να μπορέσουν να δημιουργηθούν πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες, όπου ελεύθεροι θεσμοί θα μπορούν να αναπτυχθούν." Υπουργός C. Marshall, 1947.

δ. "Η πολιτική μας στρέφει την προσοχή της στην πείνα, τη φτώχεια, την απόγνωση και το χάος. Στόχος της οφείλει να είναι η επανεμφάνιση των **λειτουργικών δυνατοτήτων μιας οικονομίας** που θα επιτρέψει την ανάδυση εκείνων των πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών, στο πλαίσιο των οποίων μπορούν να υπάρξουν οι ελεύθεροι θεσμοί", George C. Marshall, Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, 1947.

Το παράδειγμά μας χαρακτηρίζεται από άμεση διακειμενικότητα, στο οποίο οι φοιτητές δεν κατανοούν τις ιδέες του πρωτοτύπου, αλλά παραμένουν προσκολλημένοι στις λέξεις-κλειδιά της παραγράφου (*working economy, free institutions*), έχοντας κατά νου ορισμένες από τις δυνητικές σημασίες των λεξημάτων και ολισθαίνοντας έτσι σε αγνόηση της ειδικής επικοινωνιακής πραγματικότητας του αποσπάσματος.

Ας δούμε, όμως καλύτερα το παράδειγμά μας: στο μετάφρασμα (α), ο μεταφραστής αντιμετωπίζει το *working economy* ως σύναψη διλεκτικού όρου, έχοντας ακολουθήσει την εξής επλεκτική-επαγωγική διαδικασία:

στάδιο (α) *working capital* = κεφάλαιο κινήσεως, δόκιμος διλεκτικός όρος της μικροοικονομίας (προσδιοριστικό και εννοιολογικός πυρήνας)

στάδιο (β) *working + economy*, υπόθεση ύπαρξης σημείου (διλεκτικού όρου) με τη μορφή προσδιοριστικού + εννοιολογικού πυρήνα

στάδιο (γ) *capital* θεωρεί σημασιακό υποσύνολο < *economy*, αυθαίρετη σύγχυση σημασιών μεταξύ διακριτών πεδίων, δηλ. της μικρο- και (κλασικής) μακρο-οικονομίας

στάδιο (δ) *working economy* (> *working capital*) = οικονομία κινήσεως, σημασιολογική μεταφραστική αναλογία (πιθανός νεολογισμός ή υποτιθέμενη φυσική εκφορά του σημείου).

Στο παράδειγμά μας, αν προς το παρόν αφήσουμε κατά μέρος το επίπεδο των ιδεών που αντανακλά, με βάση και την ιστορική πραγματικότητα και λογική, την ταυτότητα του συντάκτη του αποσπάσματος, υπάρχει κατά τους φοιτητές ενδοκειμενική (εσωτερική) συνεκτικότητα στη ΓΣ, ειδικότερα σε σχέση με το δεύτερο προβληματικό σημείο του κειμενικού αποσπάσματος (τα "ελεύθερα ιδρύματα"). Τούτο για 3 λόγους:

(α) Μία "οικονομία κινήσεως", ακόμη και αν θεωρηθεί από το μεταφραστή ως νεολογισμός γενόμενος από το συντάκτη του ΚΠ, αν δηλαδή παρότι η συγκεκριμένη σύνταξη δεν καταγράφεται στην κοινώς και γενικώς αποδεκτή ορολογική συλλογή της θεωρούμενης υπογλώσσας, δεν αντιβαίνει τους μορφοσυντακτικούς κανόνες της ΝΕ, στο επίπεδο δε των ιδεών δεν δημιουργεί παράδοξο, τουναντίον δύναται να εκλογικευθεί άρα και να έχει λογικό σημασιόμενο.

(β) Η σύνταξη "ελεύθερα ιδρύματα", επίσης, δεν δημιουργεί, παράδοξο, στο βαθμό που ο μεταφραστής γνωρίζει ότι το κείμενο αποτελεί απόσπασμα ευρύτερου περικειμένου (co-text), στο οποίο δεν έχει πρόσβαση, άρα κατά τη διαδικασία της μετάφρασης μπορεί κάλλιστα να υποθέσει ότι ο συντάκτης έχει προσδιορίσει το περιεχόμενο της "ελευθερίας", πιθανόν δε έχει αντιπαραβάλει αυτό στο αντίθετό του. Η διαδικασία του counter-argumentation ή contrastive projection, της εξακρίβωσης δηλαδή της ορθότητας μίας έννοιας με βάση το υπαρκτό ή πιθανολογούμενο αντίθετό της αποτελεί συνήθη τακτική στη μεταφραστική πράξη.

(γ) Η εκφορική γειτνίαση της "οικονομίας κινήσεως" με τα "ελεύθερα ιδρύματα" εικάζεται συνεπώς ως τεκμαιρόμενη στο επίπεδο των ιδεών του ΚΣ και υιοθετείται ως ενδοκειμενικώς συνεκτική λύση από τους μεταφραστές.

Βεβαίως, ο εκπαιδευόμενος μεταφραστής δεν αμφισβητεί τη συνεκτικότητα του ΚΠ, άρα θεωρεί αληθές το σχήμα:

Συνεκτικό ΚΠ + Συνεκτικό ΚΣ → Ύπαρξη διακειμενικής συνεκτικότητας (πιστότητα μορφής + περιεχομένου, (intertextual coherence, Hatim 2001: 76) → Λειτουργική/ πληροφοριακή ισοδυναμία ΚΠ-ΚΣ

Η αλήθεια του σχήματος θα επιβεβαιωνόταν, ή τουλάχιστον δεν θα μπορούσε να αντικρουστεί τεκμηριωμένα από το διδάσκοντα, εκτός ίσως εάν ο τελευταίος διέθετε εκτενή κειμενικά δεδομένα (corpora) στην ΓΣ για να απορρίψει τις επιλογές των λεξημάτων σε επίπεδο σημαίνοντος και εν συνέχεια να προβεί σε απαξίωση των υποτιθέμενων σημασιόμενων.

Όμως, η συμπερίληψη στο κειμενικό απόσπασμα του χρονικού προσδιορισμού του και της πηγής εκφοράς του, κατατείνει στην εύκολη απόδειξη του ότι το μετάφρασμα δεν είναι συνεκτικό, γιατί παραβιάζονται τα αξιώματα της ποιότητας και της συνάφειας, και τούτο διότι:

(1) το ιδεολογικό και το χρονικό πλαίσιο εκφοράς του κειμένου παραπέμπουν ευθέως στο πραγματολογικώς αυτονόητο, ότι δηλαδή η συμπερίληψη του συγκεκριμένου αποσπάσματος από την οικολογική οργάνωση Greenpeace δεν μπορεί να στερείται σχετικότητας-συνάφειας με το θέμα (δηλαδή την ικανότητα μιας λειτουργούσας ή/ και αποδοτικής οικονομίας να διασφαλίζει την ελεύθερη λειτουργία των θεσμών),

(2) η πραγματολογική αλήθεια (ποιότητα) του συγκεκριμένου αποσπάσματος λόγου του Στρατηγού Marshall, με δεδομένο και ότι το προς μετάφραση κείμενο δεν απευθύνεται σε ειδικό επιστημονικό κοινό, δεν μπορεί να είναι άλλη από αυτή της ευρύτερης πολιτικής και κοινωνικής στόχευσης την επομένη της καταστροφής του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και άρα να αποτελεί μέρος της εκφοράς πολιτικού λόγου και όχι μικρο-οικονομικού ή διοικητικού λόγου, πράγμα το οποίο αποτέλεσε υπόθεση εργασίας των φοιτητών.

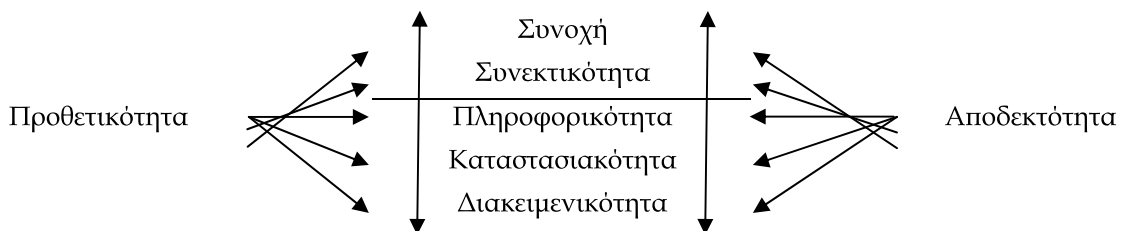
Εν προκειμένω, η ανεπάρκεια του γνωσιακού υποβάθρου (*bagage cognitif* κατά Seleskovitch & Lederer) είναι αυτή που οδηγεί στην ελλιπή αποκωδικοποίηση της προθετικότητας του ΚΠ και, εν τέλει στην άρση της αποδεκτότητας του μεταφράσματος.

Το ίδιο ισχύει περίπου και με τα υπόλοιπα μεταφράσματα. Στο μτφ β, το *working economy* αποδίδεται ως εργατική οικονομία, ήτοι κατά λέξη μετάφραση και όχι κατανόηση της έννοιας, της ιδέας που κρύβεται πίσω από τις δύο αυτές λέξεις, ενώ το *free institutions* αποδίδεται και πάλι ως ελεύθερα ιδρύματα.

Στο μτφ. γ, το *working economy* αποδίδεται ως οικονομία της εργατικής τάξης, προφανώς διότι το εργατική οικονομία παραξένευε και τον ίδιο το φοιτητή (από το *working class + economy = economy of the working class = οικονομία της εργατικής τάξης*) ενώ το *free institutions* έγινε κατανοητό (δεν μπορούμε να επαληθεύσουμε 100% εάν τούτο οφείλεται σε απλή σύμπτωση ή όχι) και αποδόθηκε ως ελεύθεροι θεσμοί, ήτοι αυτό πραγματικά που θέλει να πει (*vouloir dire*, κατά Seleskovitch & Lederer) και ο ίδιος ο συντάκτης. Εν τέλει, στο παράδειγμα (δ) δεν υπάρχει πρόβλημα.

Τελικά η άμεση διακειμενικότητα του αποσπάσματος δεν συνδέθηκε σωστά με το υπόλοιπο κείμενο, φάνηκε να είναι τόσο στο πρώτο όσο και στο τελικό στάδιο της μετάφρασης απροσδόκητη για τους φοιτητές (να έχει, δηλαδή, υψηλή, αλλά μη κατανοητή πληροφορικότητα από την πλευρά τους) και να μην έχει ενταχθεί και στο κατάλληλο καταστασιακό πλαίσιο (που σημαίνει να μην έχει και πάλι κατανοηθεί ή εντοπισθεί επαρκώς ο παράγοντας της καταστασιακότητας).

Με αντίστοιχα παραδείγματα ο εκπαιδευόμενος μεταφραστής συνειδητοποιεί ολοένα και περισσότερο τη συνεχή διάδραση και αλληλεξάρτηση των παραγόντων κειμενικότητας, με κύριους πόλους εστίασης την προθετικότητα, άρα και την αποδεκτότητα. Τούτο απεικονίζεται ως εξής:

4. Συμπέρασμα

Συμπερασματικώς αναφέρουμε τα εξής:

(α) ότι η με βάση την έρευνά μας προτεινόμενη ανάλυση της προθετικότητας κατά τη μετάφραση, με ειδικότερη εστίαση στα αξιώματα του Grice, επιτυγχάνει μια στέρεα εμπειρική-επαγωγική βάση διδακτικής μεθοδολογίας στο επίπεδο της κατανόησης του κειμένου-πηγή, εφόσον βεβαίως έχει προηγουμένως καταγραφεί το *vouloir-dire* (γενική πρόθεση, επικοινωνιακός σκοπός) του συγγραφέα.

(β) το ίδιο μοντέλο λειτουργεί επαρκώς και στο στάδιο της επανέκφρασης, συμβάλλοντας στην βελτιστοποίηση της ζητούμενης επικοινωνιακής και λειτουργικής

ισοδυναμίας ΚΠ-ΚΣ., άρα στην καταγραφή και ορθή μεταφορά ή προσαρμογή της αποδεκτότητας.

(γ) η προσέγγισή μας μπορεί να εφαρμοστεί εξίσου αποτελεσματικά τόσο σε ειδικά όσο και γενικά κείμενα.

Παραπομπές

Beaugrande, Robert. de, Wolfgang Dressler. 1981. *Introduction to Text Linguistics*. London & New York: Longman.

Hatim, Basil. 2001. *Teaching and Researching Translation*. London: Longman.

Hatim, Basil. 1999. "The socio-textual dimension of implied meaning", Paper at the Postgraduate Studies Programme, DFLTI, Ionian University.

Hatim, Basil, Ian Mason. 1990. *Discourse and the Translator*, London: Longman.

Hatim, Basil, Ian Mason. 1997. *The Translator as Communicator*, London: Routledge.

Κεντρωτής, Γιώργος. 1996. *Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης*, Αθήνα: Δίαυλος.

Kussmaul, Paul 1995. *Training the Translator*, Amsterdam: John Benjamins.

Μπατσαλιά, Φρειδερίκη, Ελένη Σελλά. 2007. *Γλωσσολογική προσέγγιση στη θεωρία και τη διδακτική της Μετάφρασης*, Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.

Neubert, Albrecht. 1985. *Text und Translation*, Leipsig: Verlag Enzyklopadie.

Thomas, Jennifer. 1995. *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. London: Longman.

Wilss, Wilss. 1982. *The Science of Translation, Problems and Methods*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Βιβλιογραφία

Durieux, Christine. 1988. *Fondement didactique de la Traduction technique*. Paris: Didier Erudition, Collection Traductologie, no 3.

Κωστοπούλου, Γεωργία 1999. *Η Διδακτική της Μετάφρασης των Ειδικών Πραγματολογικών Κειμένων*, Μεταπτυχιακή εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Επιστήμη της Μετάφρασης», Τ.Ε.Γ.Μ.Δ., Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα.

Nord, Christiane. 1991. *Text Analysis in Translation*. Amsterdam: Rodopi.

Saridakis, Ioannis. 2001. "Terminology and Terminography in the Modern Translation Environment: A Case Study on Terminology Extraction and Documentation". *Proceedings of the 1st International Conference on Specialized Translation*, ed. by Chabas, Jose et al., 186-189. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.

Σημειώσεις

-
- i. Το απόσπασμα που παραθέτουμε έχει χρησιμοποιηθεί από την Thomas (1995:92) στο Hatim (1999: 7).
- Polonius: What do you read, My Lord? - Hamlet: Words, words, words.
Όπως φαίνεται στο παράδειγμα αυτό υπάρχει διάδραση και υποδήλωση μεταξύ των δύο αξιωμάτων (της ποσότητας, την ίδια στιγμή δίδονται περισσότερες και λιγότερες πληροφορίες, και της συνάφειας, δεν επιτυγχάνεται -τουλάχιστον ευθέως και ρητώς- ο στόχος του πομπού με την απάντηση του δέκτη).

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.